

"TOTIUS GENTIS METROPOLIM"

IVICA PRLENDER

Posredstvom interpretacije povijesnih vrela, uz uvažavanje dragocjenih prinosa arheologije, povijesti umjetnosti i filologije, autor nastoji odčitati najraniju povijest i dosege prvog uspona novog, ranosrednjovjekovnog, središta južnojadranskog uzmorja - Dubrovnika.

1.1.1. Sažimajući ishode višestoljetnih znanstvenih nastojanja na razrješavanju tajne nastanka i uzrastanja ranosrednjovjekovnog Dubrovnika,¹ a u namjeri stvaranja polazišta za naša prosuđivanja obzorja IX. stoljeća, moguće je ustvrditi kako se "naselje na strmeni," čiji su nam začeci još uvijek zagonetni,² najkasnije u vrijeme kada Justinijan stječe nadzor nad istočnojadranskim pomorskim putem,³ prometnulo u velikog takmaca Epidauru. (Zasada je ne pronicivo da li su odsjaji salonitanskog kulturnog kruga Justinijanovog doba dosezali i najjužnije predjele Dalmacije.⁴)

Jer, neprijeporno je postupni rasap antičke sigurnosti sve više isticao prednosti Dubrovnika pred starijim regionalnim središtem. Budući da se drži kako je između ostrogotskog rata i svršetka IX. stoljeća bilo tek četrnaest godina pravoga mira,⁵ razvidno je da Ragusij postaje sve privlačnijim pribježištem okolnom pučanstvu. Pa i Epidauritancima! Njegova je prednost pred ostalim obližnjim kasnoantičkim refugijima uzmorski položaj i sigurna luka,⁶ što i u uvjetima porasta opće nesigurnosti omogućuje koliko-toliko zaštićeno gospodarsko djelovanje. No, nesumnjivo se radi o dugotrajnom

---

1) Nedavno je prinosima što brojnošću graniče s nepreglednošću pridodana dobrodošla tematska cjelina Novije znanstvene spoznaje o genczi grada Dubrovnika (ur. I. Žilc) u: Dubrovnik 4 (1997), 5-278.

2) Poticajan je prijedlog dao M. Zaninović, Ranokršćanske crkve kao postajc plovnog puta duž istočnog Jadrana, VAHD 86 (1993), 125-146.

3) O pomorskom putu vidi: I. Goldstein, Bizant, 32 i tamo navedenu literaturu.

4) J. Jelić-Radonić, Salonitanski kulturni krug Justinijanova doba, 21-37, nastoji na temelju novijih arheoloških istraživanja ranokršćanskih crkava u neposrednoj blizini Salone potvrditi snažan utjecaj metropolijskog centra na području cijele provincije Dalmacije.

5) I. Goldstein, Bizant na Jadranu (od Justinijana I do Bazilija I), Zagreb 1992, 30.

6) O odlikama dubrovačke luke vidi: A. Ničetić, Povijest dubrovačke luke, Dubrovnik 1996.

procesu koji će biti okončan tek prelaskom svih funkcija regionalnog središta iz Epidaura u Dubrovnik. Dugotrajnost ovoga procesa potvrđuju i pisani izvori poput Porfirogeneta ili kroničara Tome.⁷ Naravno, to ne znači da nije bilo i većih, jednokratnih preseljenja u skupinama. Jednu od njih mogla bi činiti i ona Porfirogenetova skupina Salonitanaca.⁸

1.1.2. Posve nedvojbeno, najvažniji doseljenik iz Epidaura, onaj čije preseljenje “naselju na strmeni” može podariti, pa i zajamčiti, prerastanje u grad - crkveni je poglavar.⁹ A kada se zbio taj ključni trenutak?¹⁰ Po Farlatiju bilo je to oko 650 godine.¹¹ Međutim, kasnija je historiografija oko ovog rješenja ostala vrlo suzdržanom. Naime, iako je redovito u dubrovačkoj crkvi prepoznavana sljednica epidaurske crkve,¹² povjesničari se najčešće nisu jasnije određivali prema vremenu i načinu prijenosa biskupskog sjedišta u Dubrovnik.¹³

No, čini se da možemo prvog biskupa koji stoluje u Dubrovniku imenovati. Prema Milecijevim stihovima bio bi to nadbiskup Ivan, koji je poticao i predvodio preseljenje u Dubrovnik.¹⁴ Isti nam podatak donose i povjesničari Tuberon i Farlati.¹⁵ Jer zaista, ne treba isključiti mogućnost da je ime tog biskupa ostalo zabilježeno u nekom, kasnije izgubljenom, memorijalnom zapisu dubrovačke crkve, u kakvom ranosrednjovjekovnom biskupskom katalogu ili čak pontifikalnoj kronici.¹⁶ Naravno, sam Ivanov nadbiskupski naslov valja držati kasnijim umetkom.¹⁷

---

7) J. Lučić, *Povijest Dubrovnika II* (od VII. stoljeća do godine 1205), Zagreb 1973, 11-12, naglašava da Porfirogenet koristi plural kada govori o strmenim mjestima na koja se sklanjaju epidauritanske izbjeglice. Toma Arhidakon, *Kronika*, (V. Rismondo), Split 1960, 37, izvještava o dugom i postupnom - dođuše gotskom - slamanju Epidaura, ali taj je podatak odbacivan, uostalom kao i čitav njegov izvještaj.

8) Dugo se raspravljalo o ovom “umetku”. Prevladava uvjerenje da nemamo dovoljno razoga odbaciti ovu carcvu tvrdnju. Prema Katičiću ona je u Porfirogenetovo djelo dospjela iz starijeg, na predaji zasnovanog, zapisa nekog poimeničnog popisa salonitanskih izbjeglica “koji su se naselili u novoosnovanom Dubrovniku.” Vidi: R. Katičić, *Aedificaverunt Ragusium et habitaverunt in eo*, u: R. Katičić, *Uz početke hrvatskih početak, Split 1993*, 147.

9) Za nas nije od presudne važnosti odrediti se prema vijesti što je donosi S. Razzi, *Storia di Raugic, Lucca 1592*, 10, po kojoj bi epidaurski biskup najprije selio u Burnum pa tek kasnije u Ragusij.

10) *Chronica Ragusina Junii Resti* (ab origine urbis usque ad annum 1451), MSHSM 25, Zagreb 1893. (ed. S. Nodilo), 18, bilježi kako se biskupija preselila još u doba pape Grgura Velikoga (590-604), što je malo vjerojatno, ali upozoriti je kako se ta datacija odbacivala jer je 604. “Epidaur još postojao kao grad, a Dubrovnik nije,” kako primjerice drži J. Lučić, *Povijest Dubrovnika II*, 66.

11) D. Farlati, *Ilyrici sacri, tomus sextus, Venetiis 1800*, 36. Iscrpan prikaz starijih mišljenja u: J. Lučić, *Povijest Dubrovnika II*, 66-67.

12) Izuzetak je M. Medini, *Starine dubrovačke*, Zagreb 1935, 189-193, koji drži kako se epidaurska biskupija, svc do saracenske navale u IX. st., “skrasila” u Kotoru.

13) K. Vojnović, *Crkva i država u Dubrovačkoj Republici*, Rad JAZU 119 (1894), 33; M. Šufflay, *Acta et diplomata res Albaniae Mediac Actatis illustrantia*, Wien 1913, 16; J. Lučić, *Povijest Dubrovnika II*, 67. F. Šišić u: *Letopis popa Dukljanina* (ur. F. Šišić), Beograd- Zagreb 1928, 69, kaže da je “vjerojatno” crkvena organizacija Epidaura “nakon nekog vremena” nastavila život u Dubrovniku. Izdvaja se mišljenje V. Koščaka, *Od Epidaura do Dubrovnika, Dubrovnik 4* (1985), pretisak: *Dubrovnik 4* (1997), 5-38, prema kojemu je uslijed prirodne kataklizme Epidaur propao još oko 365. Preživjeli selu u “ilirsko-rimski castrum Ragusium (...) i vjerojatno tek tu osnivaju biskupiju pod starim imenom Epidaura.”

14) A. K. Matas, *Miletii versus, Dubrovnik 1882*, 5, st. 10.

15) *Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis de origine et incremento urbis Rhacusanac, Rhacusii 1790*, 9-10; D. Farlati, *Ilyricum sacrum VI*, 36. R. Katičić, *Uz početke*, 142, naglašava da se kod rečene tvrdnje Tuberon poziva na LJPD. U danas sačuvanim inačicama tog djela ne nalazimo ovu tvrdnju.

16) R. Katičić, *Uz početke*, 157. Vidi rekonstrukciju zapisa u: nav.dj. 157.

17) R. Katičić, *Uz početke*, 141-142, povezuje Ivanov nadbiskupski naslov s prilikama VIII. st. i sa znatno kasnijim sporenjima dubrovačke i barske crkve. No, ukoliko prihvatimo ove povode razloznima morali bismo mijenjati ranu dataciju memorijalnoga zapisa.

18) I. Kukuljević-Sakcinski, *Izvicstije načelnika društva g. Ivana Kukuljevića Sakcinskog o svom putovanju u Mletke i u Beč god 1853*, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj.III (1854), 337 izvještava kako je u bečkom

1.2.1. Izuzmemo li krivotvorenu bulu pape Zakarije iz 743. godine,¹⁸ za čitavo nam se VIII. stoljeće nije sačuvala niti jedna jedina vijest koja bi izravno spominjala onodobni Dubrovnik. Naravno, ta činjenica ne odražava stvarnu gustoću i značaj davnih zbivanja, nego tek posvjedočuje nesačuvanost tragova koji bi nam ih posredovali. Ipak, na temelju znanstvene raščlambe kasnijih vrela i materijalnih izvora moguće je, i bez zaplitanja u izlišna domišljanja, ponešto reći i o tom dobu.

Dubrovnik VIII. stoljeća, nadvijen nad sigurnom lukom, dobro je utvrđeni grad i biskupsko sjedište. Izvjesno je da je Dubrovnik, poput drugih dalmatinskih gradova,¹⁹ i pred izazovima slavenske seobe uspio sačuvati nadzor nad dijelom svojega izvangradskog teritorija. To je uski uzvorski kopneni pojas između Cavtata i Zatona, te otočni niz od Mrkana do Olipe sa Sv. Andrijom.²⁰ Pošto pouzdano znamo da su do toga doba, u smislu vršenja uloge regionalnog središta, zamrli i Epidaur i Naron, možemo ustvrditi kako je tadašnji Dubrovnik najsnažnije naselje na prostoru između Neretve i Bokokotorskog zaljeva.

Njegovo je stanovništvo, u prilikama trajne izloženosti pritisku barbara iz zaleđa, uz zemljoradnju na sačuvanom izvangradskom teritoriju, preživljavalo zahvaljujući pružanju lučkih usluga i trgovačkoj djelatnosti.²¹ Jer Dubrovnik je posjedovao sigurnu luku na razmeđu zaklonjenog i nezaštićenog dijela glavnog pomorskog puta,²² što je i tada, makar znatno oslabljenoga bila, povezivao Istok sa Zapadom. U toj se činjenici krije razvojni zamašnjak gospodarskih mogućnosti tadašnjeg dubrovačkog društva. Razložno je pretpostaviti da u predasima ratovanja dolazi i do prve trgovačke razmjene između bizantskog grada i susjednih mu sklavinija.²³

U političkom je pogledu dubrovačko ozemlje, zajedno s ostalim krhotinama provincije Dalmacije, ostalo sastavnim dijelom bizantskoga carstva. Tim je razasutim prostorima, u bazileusovo ime, upravljao namjesnik s titulom prokonzula. Čini se da u upravnom smislu Dalmacija nije bila podvrgnuta Ravenskom egzarhatu, nego izravno Carigradu. Nije moguće pouzdano proniknuti koliki je bio stvarni carev utjecaj na tadašnje prilike dalmatinskih gradova. Ali, nedvojbeno je kako se unutar carigradskih političkih planova značaj istočnojadranske provincije postupno marginalizira, što će posebno doći do izražaja nakon pada Ravene. Jer carska je Dalmacija izlomljeni teritorij s malim vojnim, pa čak i pomorskim potencijalom.

S druge strane, pošto se iscrpljuje unutrašnjim sukobima, tadašnji Bizant ni nema dovoljno snage za veći angažman na Zapadu.²⁴ U sklopu dezintegracijskih procesa sve su raspoznatljivije raznolikosti njegovih istočnih i zapadnih pokrajina. Tako će novostvorene prilike na tlu Italije iznjedrili potpuno izdvojenu političku scenu. Na njoj je posustali Bizant sve manje u stanju ne samo voditi glavnu riječ, nego čak i djelatnije sudjelovati. Primjerice, tijekom duge agonije Ravenskog egzarhata, Carigrad nije niti najavio pomoć,

---

arhivu prepisao: "Iz osmoga stolicija bula pape Zaharic, kojom podieljuje arcibiskupu dubrovačkom plašt arcibiskupski (mislim da je apocrifna)." Vidi posljednje kritičko izdanje: Stipišić - Šamšalović, CD I, Zagreb 1967, 1-3. O pitanju autentičnosti vidi: M. Šufflay, AA I, 11-12.

19) M. Suić, Ostaci limitacije agera naših primorskih gradova u srednjem vijeku, SHP III (1956) sv. 5, 10.

20) J. Lučić, Povijest Dubrovnika II, 33-50. Na istom mjestu pregled starijih mišljenja.

21) Toma tako opisuje solinske prilike. Razložno je vjerovati da su slične onima drugih dalmatinskih gradova. Vidi: J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, Beograd 1957, 42.

22) A. Ničetić, Povijest dubrovačke luke, 33-35.

23) S obzirom na ukupni odnos snaga može se reći kako se bizantski grad nalazi u aktivnom odnosu prema susjednim sklavinijama. Usp.: I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 131.

24) J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, 46-47.

a kamoli je pružio svom ključnom posjedu na Zapadu. Od polovine stoljeća i papinstvu je postalo razvidnim kako više ne može računati s izravnom potporom Carigrada.²⁵

U takvom je okviru morala opadati i uzajamna povezanost istočnojadranskih gradova. Ovakav nam razvitak posvjedočuje uočeni stupanj jezične različitosti južnodalmatskog, srednjodalmatskog, sjevernodalmatskog i staroromanskog u Istri.²⁶ Razdvajanje je uvjetovalo da ni intenzitet kulturnog utjecaja državnog središta na pojedine dijelove pokrajine - čini se - više nije bio ujednačen.²⁷

Ipak, valja naglasiti, da stvarni utjecaj Carigrada na dalmatinske gradove nije zadat isključivo političkom koncepcijom carstva, te njegovom realnom snagom na Jadranu, nego i odlučnošću usamljenoga dalmatinskoga grada da istraje u vlastitom, tradicijskom i civilizacijskom okviru.

1.2.2. Opadanje državno-političke kohezivnosti moralo se odraziti i na crkvenu organizaciju. Razložno je pretpostaviti kako u vrtlogu rasapa kasnoantičke Dalmacije nestaje i dobro ustrojena naddijecezanska organizacija dalmatinske crkve. Jer, politički sve osamljeniji gradovi, sve su upućeniji na pronalaženje vlastitih, samostalnih puteva. Dakle, ne uslijed neke preuranjene političke samosvijesti istočnojadranskog bizantskoga grada, već uslijed zadatosti općim prilikama! Sukladno rečenom, doći će i do osamljivanja i dalmatinskih crkava.

Dosadašnji nam stupanj poznavanja prilika na istočnojadranskom prostoru ne dopušta posve pouzdanu procjenu stvarnih posljedica odluka cara Lava III iz 732, kada je papinstvu oduzeta jurisdikcija nad Ilirikom, Prevalitanom i Dalmacijom te nekim drugim zemljama,²⁸ na daljnji jurisdiksijski položaj dubrovačke crkve. No, za 754. godinu ljetopisac Mihajlo Sirijac bilježi: *"Iste godine sazvaó je car Konstantin u Carigradu sinodu biskupa haledonske dogme (tj. pravoslavnih) iz rimske crkvene pokrajine (tj. carigradske: Novoga Rima) i onih iz Dalmacije, Helade, Cilicije i Sicilije."*²⁹ Poklonimo li ovoj vijesti vjeru valja nam zaključiti da su koncilu prisustvovali barem neki dalmatinski biskupi, te da su njihove crkve priznavale jurisdikciju carigradskog patrijarha.³⁰

25) I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 121-122.

26) P. Skok, Dolazak Slovena na Mediteran, Split 1934, na raznim mjestima. I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 141.

27) To je, primjerice, vidljivo i iz usporedbe razvoja skulpture i arhitekture u uzmorskoj Duklji i u sjevernijim gradovima. Vidi: I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 141.

28) U historiografiji supostoje različita mišljenja o podložnosti dalmatinskih crkava do splitskih crkvenih sabora. Tako F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, 681-689, drži kako su dalmatinske crkve od 732. de iure podložne Carigradu, a najkasnije od 817. i de facto; A. Dabinović, Kada je Dalmacija pala pod jurisdikciju carigradske patrijaršije, Rad 239 (1930), 242, smatra da su dalmatinske crkve podložne patrijarhu tek nakon aachenskog mira. M. Barada, Episcopus Chroatensis, Croatia sacra I (1931), 166, drži kako se to dogodilo još 751. godine, dakle nakon pada Ravene. N. Klaić u: Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, 334; i u: Kako i kada postaje "Metodova doktrina" kulturno dobro Hrvata, Croatica Christiana periodica X, 18, tvrdi "da su dalmatinski biskupi od Justinijanove obnove sufragani konstantinopolskog patrijarha!"; V. Koščak, Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora 925-928, Historijski zbornik XXXIII-XXXIV (1980-1981), 291-355, dokazuje kako dalmatinske crkve nikad nisu bile podložne Carigradu. Slijedi ga, uz nešto izmijenjenu i dopunjenu argumentaciju L. Margetić, Marginalije uz rad V. Koščaka "Pripadnost istočne obale...", HZ XXXVI (1983), 255-286. F. Šanjek u: Crkva i kršćanstvo u Hrvata I, Zagreb 1988, 53 i 118, te u: Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Zagreb 1993, 63-64, polazeći od davne tvrdnje L. Duchesnea, kako carigradska crkva sve do kraja IX. st. nema nikakvih pretenzija nad zapadnim Ilirikom, prihvaća navedene stavove Dabinovića, Koščaka i Margetića. N. Budak, Prva stoljeća Hrvatske, Zagreb 1994, 26, u osnovi prihvaća raščlambu Koščaka i Margetića, te drži kako je tek Bazilije I "dalmatinske biskupe izuzeo ispod papine jurisdikcije i podredio ih carigradskom patrijarhu." I. Goldstein, Hrvatski rani srednji vijek, Zagreb 1995, 131, sabirući novije rezultate podupire Šišićev stav.

29) Michel le Syrien, Chronicon 11, 24 (ed. Chabot II, p. 520). Prijevod: R. Katičić, Uz počctke hrvatskih počctaka, 28, b. 12.

30) Ovakav zaključak ne proturječi pretpostavci M. Barade, Episcopus chroatensis, 166, prema kojoj su dalmatinske crkve najprije bile podložne Raveni, a tek nakon njezinoga pada Carigradu. I. Goldstein, Hrvatski

Drugu vijest o crkvenom ustroju u Dalmaciji VIII. stoljeća dugujemo aktima VII. ekumenskog koncila (II. nicejski), što su ga sazvali carica Irena i patrijarh Tarazije 787. godine.³¹ Naime, iako su ti izvori objelodanjeni još u Mansijevoj zbirci iz druge polovine XVIII. st,³² tek su nam novija istraživanja omogućila da među više od 350 sudionika, biskupa carigradske patrijaršije, pouzdano prepoznamo imena dalmatinskih biskupija i biskupa: solinskog Ivana, osorskog Lovrijenca, rapskog Ursa, i kotorskog Ivana.³³

Međutim, koncilski nam akti, osim što svjedoče jurisdikcijsku podložnost dalmatinskih crkava Carigradu,³⁴ dopuštaju uvid i u njihov hijerarhijski položaj unutar patrijaršije. Naime, iako se svi učesnici koncila oslovljavaju kao biskupi, ipak nam redosljed starješinstva jasno odražava njihov hijerarhijski položaj. Na temelju njega moguće je ustvrditi kako su dalmatinski biskupi, poput ostalih prelata koji su onedavno podvrgnuti Carigradu, stekli naslove samostalnih nadbiskupa što podrazumijeva njihovu izravnu podložnost patrijarhu koji stoluje u bazileusovoj prijestolnici. Tako su dalmatinske crkve stekle znatno viši hijerarhijski položaj od mnogih starijih i uglednijih crkava Istoka! Bila je to cijena njihovoga priključenja carigradskoj patrijaršiji.³⁵ Sudeći po redosljedu navedenosti u saborskim aktima najuglednija među dalmatinskim biskupijama i dalje je solinska crkva, ali više nije metropola ostalima.³⁶

Promjena crkvene pripadnosti dalmatinskih crkava bila je potaknuta ne samo sučeljavanjem Rima i Carigrada oko ikonoklazma, nego i zadana političkom koncepcijom po kojoj je nedopustivo da biskupije s područja bizantske države budu crkveno podložne papi ili patrijaršijama koji su postali podanici drugih vladara.³⁷ S rečenim izvorima, i na njima utemeljenim tvrdnjama nije u proturječju ni pretpostavka po kojoj su dalmatinske crkve bile podložne Raveni, a tek nakon njenoga pada izravno Carigradu.³⁸

Međutim, odlike nam navedenih vijesti ne dopuštaju više od tvrdnje kako su dalmatinske crkve, uostalom kao i ranije, nastavile slijediti put zadat političkim okvirom!³⁹ Jer, ako i

---

rani srednji vijek, 131, drži kako je prisustvo Dalmatinaca posljedak odluke Lava III. L. Margetić, *Marginalije uz rad V. Koščaka*, 261, naglašava kako se u tzv. *Notitia episcopatum ciparskog biskupa Epifana iz IX. st*, a koje se odnose na razdoblje prije 787. godine, donosi popis metropolita, nadbiskupa i biskupa carigradske patrijaršije. Kako se u njima ne spominju dalmatinski biskupi Margetić zaključuje da one do 787. nisu bile pod carigradskom patrijaršijom.

31) Poznavao ih je još Farlati, *Iliricum sacrum V, Venetiis 1775*, 183-184. O njegovom korištenju: V. Koščak, *Pripadnost istočne obale Jadrana*, 300.

32) J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Firenza i Mlcci 1759-1798, sv. 12, 251-1154; sv. 13, 1-820.

33) J. Darrouzes, *Listes episcopales du concile de Nicee (787)*, *Revue des études byzantines* 33 (1975) 5-76. Na ove je rezultate upozorio R. Katičić, *Imena dalmatinskih biskupija u aktima ekumenskog koncila u Nikiji godine 787*, *Filologija*, knj. 11 (1982-1983), 75-92. V. Koščak, *Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora 925-928*, *HZ XXXIII-XXXIV* (1981) 300, drži kako "nazočnost dalmatinskih biskupa na listama Drugog nicejskog koncila treba uzeti s velikom rezervom." Replicirao mu je "Naknadnom napomenom," uz pretisak gore navedenog članka, R. Katičić naglašavajući da razumljivi oprez ne može dovesti u pitanje cjelovitost Darrouzesovih rezultata. Vidi: R. Katičić, *Uz početke hrvatskih početaka*, 35.

34) L. Margetić, *Marginalije uz rad V. Koščaka*, 262, smatra da samo prisustvo nekih dalmatinskih biskupa ovom saboru još uvijek ne mora značiti i njihovu jurisdikcijsku podložnost Carigradu. Tvrdnju podupire Tcofanovom vijesti prema kojoj su se na koncilu okupili ne samo biskupi carigradske patrijaršije, nego i biskupi pod "izravnim ili neizravnim utjecajem bizantskog cara."

35) L. Margetić, *Marginalije uz rad V. Koščaka*, 262, drži kako se "zapadnim biskupima laskalo visokim mjestom u hijerarhijskoj crkvenoj ljestvici."

36) J. Darrouzes, *Listes episcopales du concile de Nicee (787)*, 20, 24-25, 63-64, 68. R. Katičić, *Uz početke hrvatskih početaka*, 28. Usp.: L. Margetić, *Marginalije uz rad V. Koščaka*, 263.

37) *Iscrpan pregled mišljenja F. Šišić, Povijest Hrvata*, 681-689.

38) M. Barada, *Episcopus chroatensis*, 166.

39) N. Klaić, *Povijest Hrvata* I, 86 i 125, zastupa mišljenje kako je dalmatinska crkva još od Justinijana

možemo razložno pretpostavljati zašto se dalmatinske crkve ne spominju izrijeckom u izvorima vezanim za događaje iz 732,⁴⁰ sigurno je suvišno domišljanje iz poznatih nam izvora pokušavati raspoznati stav istočnojadranskih biskupa prema ikonoklazmu.⁴¹ Još manje nam rečeni izvori dopuštaju ulaziti u ocjenu značaja same činjenice da su dalmatinske crkve, makar nominalno, sada podložne carigradskoj patrijaršiji.⁴²

Na temelju raspoloživih vrela nije moguće reći iz kojega razloga dubrovački biskup, uostalom kao ni zadarski, ne prisustvuje koncilu u Niceji.⁴³ Ali, ipak je neupitno kako u to doba sve dalmatinske crkve glede jurisdikcijske podložnosti dijele zajedničku, globalnim političkim promjenama zadatu, sudbinu. Dakle, razložno je držati kako je nakon 732. godine, i dubrovački crkveni pastir izravno podvrgnut carigradskom patrijarhu, te da je pri tome stekao zvučan naslov samostalnoga nadbiskupa. Bilo je to veliko postignuće i grada i njegove crkve kojim je u okvirima carstva stečen subjektivitet.

1.2.3. Tijekom VIII. stoljeća dalmatinske su se crkve morale suočiti s općim prilikama nametnutim izazovom kristijanizacijskog poslanja. Naime, uslijed potpuno drugačijeg - sada poganskog - okruženja, dalmatinski se grad našao u posve izmijenjenoj poziciji. Jer supostojanje i neizbježni dodir kršćanskog grada i okolnih mu slavenskih društava, o čemu svjedoči i toponomastika, mora ishodovati i komunikacijom na planu duhovnosti. Njom dominira grad - biskupsko sjedište - koje po svojoj naravi zrači kršćanski kult.⁴⁴ Prirodno, prvim se doticajima susjedna se društva, nadvladavajući ne održivu potpunu odijeljenost, više upoznaju, nego uzajamno mijenjaju.

2.1.1. Iako na temelju sačuvanih povijesnih izvora, sukladno njihovoj brojnosti i odlikama, nije moguće spoznati puzdanu sliku o zbivanjima u Dubrovniku IX. stoljeća, ipak za razliku od prethodnih razdoblja, moguće je uspostaviti jasnije okvire unutar kojih su se odvijali ključni povijesni procesi. Naravno, dubrovačke ćemo prilike nastojati odčitati unutar ukupnosti uzajamno uvjetovanih zbivanja na Sredozemlju, i mijena u prostorima što se oslanjaju o istočnojadransko pročelje, te uvažiti moguće prodore raznorodnih poticaja začetih u dubini europskog kopna.

Još od vremena bizantskog cara Maurikija (582-602), teče gotovo dvostoljetni, tipični kasnoantički dezintegracijski proces u sklopu kojega postupno, ali uporno, slabi politička povezanost Carigrada s prostorima njegove vlasti kako na Apeninskom poluotoku, tako i na istočnom Jadranu. Ali, pužajući je "razdvajanjem" karakterizirana, ne samo relacija

---

podvrgnuta Carigradu. R. Katičić, *Uz početke*, 26, b. 6, upozorava da ako se i ne osvrnemo na pisma papc Grgura Velikoga, što potvrđuju podložnost dalmatinske crkve papinstvu, car nema potrebe mijenjati jurisdikcijske granice pošto je tada rimski patrijarh bizantski podanik.

40) F. Šišić, *Povijest Hrvata*, 685-686.

41) F. Šišić, *Povijest Hrvata*, 689, kaže "Nije, naime ni malo nevjerojatno, da su se i dalmatinske biskupije opirale-po primjeru svojih susjeda u Italiji-carevim ikonoklastičkim naredbama..." R. Katičić, *Uz početke*, 28, pretpostavlja da su dalmatinski biskupi u Niceji trebali opozvati nauku što su je sami, ili preko predšasnika, prihvatili 754. godine. I. Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, 131, piše da čvrsti ikonoklastički stav iz 754. dalmatinskim biskupima "najvjerojatnije nije bio po volji."

42) A. Dabinović, Kada je Dakmacija pala pod jurisdikciju carigradske patrijaršije, dopušta mogućnost da su dalmatinske crkve još 732. podložne patrijarhu, ali da time nije bila prestala "mogućnost suprostavljanja" Rima, pošto je papa carski podložnik. Uostalom ni sam autor nije krio "čitav niz gotovo vratolomnih pokusa" putem kojih je dokazivao pripadnost dalmatinskih crkava Rimu, sve do 812. I. Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, 131, tvrdi kako priključivanje dalmatinskih biskupija Carigradu za zbivanja u VIII. st. "nije bila od velikog značaja."

43) L. Margetić, *Marginalije uz rad V. Koščaka*, 262, naglašava da je i sama Hellada bila slabo zastupljena na sinodu 787. godine.

44) S. Vilfan, *La cristianizzazione delle campagne presso gli Slavi del Sud Occidentali: organizzazione, resistenza, fondo sociale*; u: *Cristianizzazione ed organizzazione ecclesiastica delle campagne nell'alto medioevo: espansione e resistenza*, SS 28 (1980), 889-918; I. Goldstein, *Bizant na Jadranu*, 134.

između središnje i pokrajinskih vlasti, nego i odnosi među pojedinim carskim prekomorskim posjedima,⁴⁵ pa i unutar njih samih.

Budući da ne raspoložemo izravnim vijestima, nije nam moguće pratiti slijed toga tijeka u carskoj Dalmaciji. No, nesumnjivo je kako će rečeni proces biti potaknut, pa i ubrzan, gubitkom Ravenskog egzarhata, jer će otada istočnojadranski posjed u carskoj politici izgubiti položaj važne karike s dragocjenim posjedom na Zapadu.⁴⁶ Tako će se, zadato i vječno upitnom otpornosti istočnih granica i bremenitoću unutrašnjih briga, nesumnjivo puzajući, smanjivati bizantska politička prisutnost i u istočnojadranskim gradovima. Carigrad će svoj odnos - tek nakratko - promijeniti pred izazovom što ga je nametala franačka ekspanzija i na njoj utemeljeno konstituiranje novog, zapadnog imperija.

2.1.2. U trenutku kada je, poglavito uslijed ranjivosti kopnenog teritorija, Venecija predvođena duždom Obelijerom i gradeškim patrijarhom Fortunatom, zamijenila bizantsko vrhovništvo franačkim, carska je Dalmacija bila suočena s potpuno novim političkim izazovom. Jer tim je preokretom najmoćniji jadranski emporij bizantskog cara postao eksponentom franačkog vladara! I doista, prema svjedočenju Ivana Đakona, još prevratne 805. godine, očito u službi Karlovih planova, mletačka će flota preploviti Jadran.⁴⁷ Na posljedice nije trebalo dugo čekati. Jer već krajem iste godine na franačkom će se dvoru, u društvu novih mletačkih duždeva, noseći brojne darove, prikazati i dva Dalmatinca: Pavao, zadarski duks, i Donat, zadarski biskup.⁴⁸ Inače sažeti kroničar nije nam zatajio sadržaj njihove misije, pa prethodnoj vijesti dodaje: "I ondje je car odlučivao o knezovima i narodima kako Venecije tako Dalmacije."⁴⁹ Dakle, po riječima franačkoga izvora, dvojica su Zadrana pred carskim prijestoljem doznali položaj svoje pokrajine u sklopu novouspostavljenoga carstva. Iako Einhard ne dava povoda sumnji kako su pred Karlom Pavao i Donat punopravno i stvarno zastupali čitavu donedavnu bizantsku pokrajinu, valja se zapitati kakve su bile njihove ovlasti i stvarni značaj. Nedvojbeno nemamo uporišta za domišljanje kako su dvojica Zadrana bili izabrani za izaslanike na pretpostavljenom skupu predstavnika dalmatinskih gradova.⁵⁰ Jer, kada bi njihov legitimitet izviraio iz dogovaranog, zajedničkog stava istočnojadranskih gradova, teško je vjerovati da bi poslanstvo uključivalo isključivo: Zadrane!

Drugачije bi se mišljenje moglo zasnovati na položaju grada Zadra unutar donedavne bizantske pokrajine. No, da li je tradicijsko prvenstvo dalmatinske metropole, u okolnostima gotovo tek nominalne ovisnosti o središnjoj vlasti iz sve udaljenijeg Carigrada, omogućavalo Zadru stvarno vodstvo ili je to - možda - jamčila faktična snaga samog grada. No, imajući u vidu uporni hod općeg mrvljenja, kao i zadarske prilike s osvita IX. stoljeća, držimo kako nije vjerojatno ni prvo ni drugo rješenje! Naime, ne sumnjamo da su na Karlovom dvoru Pavao i Donat bili prihvaćeni kao punopravni predstavnici čitave Dalmacije, ali ne

45) I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 112-125, temeljito razlaže svu složenost ovoga procesa.

46) J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, 46, kaže kako je od pada Egzarhata Dalmacija od drugorazrednog značaja za carstvo. Smatra kako je takav stav karakterističan za carigradsku politiku sve do aachenskog mira iz 812. godine.

47) N. Klaić, *Prošlost Zadra II*, Zadar u srednjem vijeku do 1409, Zadar, 1976, 68-69.

48) U Einhardovim je analima zabilježeno: "Statim post natalem domini venerunt Willeri et Beatus, duces Venetiae, nec non et Paulus dux Jaderac atque Donatus eiusdem civitatis episcopus, legati Dalmatiarum, ad praesentiam imperatoris cum magno donis." F. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquum illustrantia*, MSHSM 7, Zagreb 1877, 301.

49) F. Rački, *Documenta*, 310: "Et facta est ibi ordinatio ab imperatore de ducibus et populis Venetiae quam Dalmatiaca. Prijevod: N. Klaić, Zadar u srednjem vijeku, 70.

50) Pretpostavku iznosi N. Klaić, Zadar u srednjem vijeku, 70.

vjerujemo da je njihovo političko djelovanje stvarno obvezivalo bilo koji dalmatinski grad, naravno, izuzev samoga Zadra.⁵¹ Zato u poslanstvu duksa i biskupa jednog dalmatinskog grada, koji njime mijenja vrhovništvo, makar se radilo i o metropoli, poglavito vidimo jasan pokazatelj dostignutoga stupnja tadašnje uzajamne političke razdvojenosti dalmatinskih gradova.

Već 806. godine, uplovljavanjem bizantske ratne flote pod patricijem Niketom, razrješavaju se sve moguće političke nedoumice istočnojadranskih gradova. Pred jasnim argumentima još uvijek neprijeporno prve pomorske velevlasti, i sama se Venecija vraća pod carske skute.⁵² Tako je pravodobni vojni odgovor Carigrada posljedice nedavnog zadarskog poslanstva Karlu pretvorio u tek kratkotrajnu, iako znakovitu, političku epizodu.

Usljedio je vrijeme otvorenoga sučeljavanja novoga sa starim carstvom, pri čemu je bizantska sila bila nedostižna na moru, a franačka konjica na kopnu. Takvim je rasporedom snaga ishod sukoba, što se naslućivao neizbježnim još od polovine VIII. stoljeća, već bio zadat. Sadržajem kompromisni aachenski mir, ovu će tvrdnju uvjerljivo potvrditi.⁵³

Rijetki nam sačuvani izvori ne dopuštaju prepoznati Dubrovnik, uostalom kao ni ostale dalmatinske gradove, kao mjesto od značaja tijekom razračunavanja careva Istoka i Zapada. Ali, unatoč rečenom, a poznavajući suštinu sukoba velesila, te odnos i strukturu njihovih snaga, možemo pouzdano pretpostavljati kako su istočnojadranski gradovi, zaklonjeni nepobjedivom basileusovom flotom, u zavjetrini iščekivali mirovni sporazum.

Prema odredbama iz Aachena (812) Dalmacija, kao i Venecija, ostaje u sastavu staroga carstva. Otada će se bizantska talasokracija Jadranom jamčiti carskim pomorskim bazama smještenim na krajnjim južnim točkama. Držalo se kako je bizantsko brodovlje usidreno u Draču, na jonskim otocima i u južnoitalskim lukama, u mogućnosti pravodobno intervenirati do krajnjeg sjevera jadranskog bazena. Pri tom su Venecija i ostali carski gradovi, vlastitim brodovljem trebali osigurati pomoćne snage.⁵⁴ No, takav će se pristup, ako je uopće i bio zamišljen kao dostatan oslonac punog bizantskog nadzora nad jadranskim gradovima, uskoro pokazati nedjelatnim. I to ne zbog pojačane nazočnosti franačke politike! Jer jadranski će politički krajolik, sve do potkraj šezdesetih godina IX. stoljeća, obilježavati izostanak djelatne političke prisutnosti bilo Franaka, bilo Bizanta! Takav će svojevrsni vakuum, što je razdvajao staro od novoga carstva, omogućiti, ali donekle i zadati konstituiranje novih, autentičnih političkih subjekata uz obje jadranske obale, kao i u kopnenim prostorima što se o njih oslanjaju.

2.2.1. Novouspostavljeni globalni odnos snaga spremno će dočekati Mleci. Uostalom, oni su još za stiješnjnosti između zaraćenih carstava, dogradnjom vlastitog identiteta, utrljali put prema faktičnoj političkoj neovisnosti. Budući da je još od pada Egzarhata njihovo pristanište nezaobilaznim mjestom razmjene Istoka i Zapada, državotvornom je programu grada na lagunama bila zajamčena gospodarska osnovica. No, glavni je preduvjet daljnjeg uspješnog razvitka Mletaka, bilo održanje prohodnosti starog pomorskog puta uz istočnojadransku obalu. Za njegovo ispunjenje valjalo je izgraditi moćnu flotu i biti pripravan na neizbježna sučeljavanja.⁵⁵

---

51) Naravno, stjecanje dalmatinske metropole, te nominalna vlast nad Dalmacijom nisu bili ni mali uspjeh Karlovc politike, ni bez dalekoscžnih posljedica.

52) Opširno o bizantsko-franačkom sučeljavanju, uz pregled starije literature, vidi: I. Goldstein; Bizant na Jadranu, 150-157; Išti, Hrvatski rani srednji vijek, 142-146.

53) I. Goldstein, Bizant na Jadranu, 150; Išti, Povijest, 142-146.

54) J. Ferluga, Vizantiska uprava u dalmaciji, 46-47.

55) Storia d Italia, diretta da G. Galasso, vol. I, Torino 1980, 389 i d.; I. Goldstein, Hrvatski rani srednji vijek, 183.

Najkasnije nakon 820. godine i carska se Dalmacija morala suočiti s novim prilikama.⁵⁶ Dotada je Bizant iskazivao brigu ne samo za jadransku talasokraciju nego i za sigurnost svog istočnojadranskog posjeda. Takav se stav najčešće potvrđuje poslanstvom koje je Lav V. uputio Ludoviku 817. godine. Carske su diplomacije trebale razriješiti teritorijalne sporove između sklavinija i susjednih im romanskih, uzmorskih gradova.⁵⁷ No, znakovito je da Ludovik upućuje bizantske diplomate i svoje poslanike da spor, umjesto na carskom dvoru, rasprave u Dalmaciji. Čini se kako više nije bilo moguće rješenje nametnuti iz udaljenih prijestolnica, nego ga je valjalo potražiti na terenu!

Bizantski se utjecaj najjasnije očitovao u Zadru, središtu arhontije, gdje se carska politika mogla pouzdano osloniti na svog službenika, ali doskora će se i tu prilike izmijeniti.⁵⁸ Neće ih zatajiti ni Konstantin Porfirogenet, pa nas ovako izvještava, nudeći odmah i objašnjenje: "Pošto je carstvo Romeja, zbog mlitavosti i nesposobnosti tadašnjih careva došlo do ruba potpune propasti, a naročito za Mihajla Mucavog iz Amorija, stanovnici dalmatinskih gradova postadoše samostalni, ne pokoravajući se ni caru Romeja niti ikom drugom, pa šta više i tamošnja plemena Hrvati i Srbi i Zahumljani i Travunjani i Konavljani i Dukljani i Pagani, postadoše samostalni i nezavisni ne pokoravajući se nikome."⁵⁹

Iz citiranog je teksta razvidno kako car ne svjedoči o nekom naglom političkom otrgnuću gradova, jer kaže kako se ono zbilo "naročito" ili "prije svega" za Mihajlove vladavine. Zato je razložno pretpostaviti kako su istočnojadranski gradovi i ranije uživali razmjerno visoki stupanj političke neovisnosti, koja je za Mihajlove uprave carstvom postala potpunom.⁶⁰

Proces političkog udaljavanja dalmatinskih gradova i središnje vlasti morao je biti potaknut i usponom nove pomorske velevlasti na Sredozemlju. Jer Saraceni su još 816. zaposjeli Egipat, a već su se deset godina kasnije nadzirali i Kretu, najvažnije strateško uporište istočnog Mediterana. Ukotvivši se potom na Siciliji (831. pada Palermo, a 843. Messina!), stekli su povoljna polazišta za jadranske pohode. Pokušaj Bizanta da intervenira posredstvom još nejake mletačke flote 840-1. godine, završava potpunim neuspjehom. Ovakvim je slijedom zbivanja Jadran bio odsječen od Carigrada! Istodobno, ustanak je Tome Slavena zahtijevao sve bizantske sile na drugoj strani.⁶¹

2.2.2. Tako su gradovi dalmatinske arhontije bili prepušteni sami sebi. Nedvojbeno je da ovakav razvitak općih prilika nije u prostorno skućenim i međusobno teritorijalno nepovezanim uzmorskim gradovima, učinio upitnim osjećaj civilizacijske pripadnosti staromu carstvu. Ali, ono više nije bilo u mogućnosti razrješavati ključne probleme njihovog političkog svakodnevlja. Jamčiti im sigurnost naspram sklavinija i naspram opasnosti što vrebaju s pučine. Zato je jedini mogući izbor tih malobrojnih zajednica, okrenuti se sebi i osloniti na vlastite, makar i nejake snage.

Neutemeljene su pretpostavke da je ovakva politička samostalnost u Dubrovniku, uostalom kao i u drugim istočnojadranskim carskim gradovima, bila željena.⁶² Jer, uslijed

56 Ne treba isključiti mogućnost da su one bile vrlo nalik onima iz prošlog stoljeća.

57) F. Rački, Documenta, 315; N. Klaić, Zadar u srednjem vijeku, 74.

58) J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, 61-65.

59) Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II, Beograd 1959. (B. Ferjančić), 14.

60) M. Medini, Starine dubrovačke, 194; J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, 64.

61) Vidi: G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, 207-211; N. Klaić, Zadar u srednjem vijeku, 77.

62) N. Klaić, Zadar u srednjem vijeku, 77: "U svakom slučaju svi su bizantski podanici na Jadranu prema svjedočanstvu cara pisca X. st. jedva dočekali vladavinu Mihajla II (820-829)." Autorica govori i o "dalmatinskoj želji za osamostaljenjem."

iskoraka Neretljana na srednjodalmatinske otoke, sve osamljeniji je Dubrovnik od političkoga pokroviteljstva Carigrada mogao imati samo prednosti.

No, valjalo je živjeti unutar postojećeg, makar i nametnutog okvira. U prvom redu pronaći modus vivendi s neposrednim, slavenskim okruženjem. Neraspoložemo vrelima, što bi nam posvjedočila njegov sadržaj i oblike, ali ne treba sumnjati, kako je uspješna formula morala biti pronađena. Naime, bilo je postignuto izvjesno ravnovjesje snaga, a grad i njegovo slavensko zaleđe neizostavno su bili gospodarski upućeni jedni na druge.

Naglasiti je kako nemamo vijesti na temelju kojih bi u dalmatinskim gradovima prepoznali inferiorniju stranu. U šutnji izvora odčitavamo zbivanja u kojima se sklavinije nisu bile u stanju nametnuti jadranskim gradovima. Ovoj tvrdnji ne proturječi Gottschalkov podatak po kojemu "Triepimirus, rex Sclavorum" navaljuje na "narod Grka" i na "njihova patricija."⁶³

Iako bez neposrednog uporišta u vrelima, teško bi bilo povjerovati da i neki vladar dijela neposrednog dubrovačkog zaleđa nije zaželio odmjeriti snage s najbližim mu obalnim gradom. Ipak, valja naglasiti, da je u usporedbi sa sjevernije položenim dalmatinskim gradovima, Dubrovnik bio izložen znatno slabijem izvanjskom pritisku, budući da sklavinije njegovoga zaleđa ni izbliza nisu dosezale snagu i značaj ranosrednjovjekovne hrvatske kneževine. Makar i šutnjom, izvori svjedoče kako je Dubrovnik postigao modus vivendi i s Neretljanima. Doduše, vrela nam ne dokumentiraju ni sukobe Paganije i drugih dalmatinskih gradova, ali s obzirom na zemljopisni smještaj, i već izraženi pomorski značaj Dubrovnika, izrečena tvrdnja ima posebnu važnost.

Uređenje odnosa i stalna razmjena omogućile su stanoviti gospodarski polet grada, što je vjerojatno začet još u doba znatnije bizantske prisutnosti. Sada, nakon što je na istočnom Jadranu došlo gotovo do potpune oseke utjecaja obaju carstava, zamašnjak su konjunkturalne morale preuzeti domaće snage.⁶⁴

2.2.3. Tadašnje gospodarsko snaženje Dubrovnika potvrđuju i pisana vrela. Tako nam je Ivan Đakon sačuvao vijest po kojoj je oko 850. godine grad bio teško oštećen prirodnom kataklizmom,⁶⁵ a već petnaestak godina kasnije, grad će biti u stanju odoljeti dugotrajnoj arapskoj opsadi.⁶⁶ Vjerojatno brza obnova Dubrovnika, a poglavito njegova otporna moć pred prvom pomorskom velesilom toga doba, dopuštaju zaključak kako je do polovine IX. stoljeća Dubrovnik izrastao u najsnažniji južnjadranski grad.

U prilog ovoj tvrdnji valja podsjetiti i na vijest, što ju je Porfirogenet posebno istaknuo: "Trebalo znati da su Hrvate i ostale slavenske zapovjednike dubrovački građani prevezli na svojim lađama."⁶⁷ Dakle, do početka sedamdesetih godina Dubrovnik je već raspolagao s brodovljem koje je bilo u stanju preuzeti važne zadatke u okviru carske politike. Iako postoje podaci prema kojima bi upravo u ovo doba Dubrovnik izgradio svoje prve ratne lađe,⁶⁸ većinu flote, dovoljne nosivosti za prijevoz savezničkih postrojbi na drugu stranu Jadrana, morali su činiti trgovački brodovi.

63) L. Katić, Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira, Zagreb 1932, 8; N. Klaić, Povijest Hrvata I, 225.

64) Usp.: I. Goldstein, Hrvatski rani srednji vijek, 187 i d.

65) F. Rački, Documenta, 356: "Fertur quoque tunc Ragusionem civitatem maris et ventu impetu maxima ex parte cecidisse." S obzirom na seizmičke odlike dubrovačkog područja nedvojbeno je kako su tijekom cijele njegove povijesti trešnje imale značajan učinak na život grada, ali je za kasnu antiku i ranosrednjovjekovlje - makar zasada - nemoguće pouzdanije ocijeniti njihov stvarni učinak. Usp. pokušaj V. Koščaka, Počeci Dubrovnika, Dubrovnik 2 (1985), 5; Od Epidaura do Dubrovnika, Dubrovnik 4 (1985), 31

66) F. Rački, Documenta, 342-348.

67) F. Rački, Documenta, 348; Prijevod: J. Lučić, Povijest Dubrovnika II, 31, b. 95.

68) Annales Ragusini Anonymi, MSHSM 14, Zagreb 1883, (cd. S. Nodilo), 11, bilježi kako su 782. godine

2.2.4. Tvrdnju o značajnom usponu Dubrovnika tijekom prvih dviju trećina IX. stoljeća podupire još jedan izričit, ali sadržajem zagonetan podatak! Naime, u djelu "De thematibus," opisujući saracensku navalu na južnojadranske gradove car-pisac među ostalim bilježi: "Hi subegerunt sibi varias Dalmatiae urbes, et Butoban, et Rosan et inferiora Decatera. Venerunt etiam ad eorum metropolim, que Ragusium dicebatur, emque satis longo tempore obsederunt."⁶⁹ Dakle, car tadašnji Dubrovnik naziva metropolom! A to će ponoviti kada o istim zbivanjima bude pripovijedao na drugom mjestu. Tako u "Historia et vita de rebus gestis Basilio imperatoris," stoji da su Saraceni opsjeli Dubrovnik, grad koji je "totius gentis metropolim."⁷⁰

Kako se ove vijesti nisu sretno uklapale u nijednu od poznatih koncepcija ranosrednjovjekovne dubrovačke povijesti, što su untaoč stanovitim različitostima odreda obilježene prethodnim uvjerenjem o vrlo skromnim dosezima Dubrovnika IX. stoljeća, Porfirogenetovo se svjedočenje ili prešućivalo,⁷¹ ili ga se nastojalo osporiti. Primjerice tvrdnjom da se rečeni podatak odnosi na kasniji period,⁷² ili prigovorom pišćevoj nedosljednosti u korištenju izvora budući da u spisu "De administrando imperio" Dubrovnik ne imenuje metropolom.⁷³ Pokušaj da se metropolitanski značaj Dubrovnika objasni tvrdnjom kako je on bio sjedištem jedne od dviju turmi, na koje je Dalmacija bila podijeljena nakon što je postala bizantskom temom,⁷⁴ prestao je biti uvjerljiv kada je pokazano kako je u vrijeme na koji se podatak odnosi, istočnojadranski bizantski posjed bio još uvijek ustrojen kao arhontija.⁷⁵ Nakon toga je, jasan podatak zagonetnoga sadržaja, što ga pružaju čak dva izuzetno vrijedna izvora, u historiografiji ponovno ostajao najčešće prešućivan ili zaobilažen, a ukoliko je već i bio citiran izbjegavalo ga se tumačiti.⁷⁶

No, budući da dva dragocjena izvora svjedoče Dubrovnik kao metropolu, pokušati je pronaći stvarni povijesni sadržaj tog naziva. Pod pojmom metropole moguće je razaznati ili središte državne vlasti, ili naddijecezanske crkvene pokrajine, ili pak - i jedno i drugo. Na temelju izvora - smatra se - nije moguće tvrditi da je tadašnji Dubrovnik bio bilo jedno, bilo drugo, a onda, naravno, ni treće. Jer u političkom pogledu on je tada faktično neovisan, ali nije - koliko nam je dosada poznato - i upravnim središtem nekog prostranijeg teritorija. Što se tiče hijerarhijskog položaja poglavara njegove crkve, valja reći kako je u historiografiji postignut koncensus prema kojemu Dubrovnik postaje metropolom tek na izmaku X. stoljeća.

Dubrovačani izgradili svoju prvu galiju i dvije fuste, te dva arsenala. Od kroničarevog, uostalom nepouzdanog, kronološkog određenja, važnija nam je činjenica da se izgradnja prvog dubrovačkog ratnog brodovlja već za obrambene potrebe izazvane saracenskom opasnošću.

69) F. Rački, Documenta, 342. N. Klaić, Izvori, 23: "Oni pokoriše razne gradove Dalmacije, i Budvu i Rosu i Donji Kotor. Dodoše i do njihove metropole koja se zove Rausion, pa i nju dugo podsjedahu."

70) F. Rački, Documenta, 344.

71) Tako B. Ferjančić u Vizantiskim izvorima II, 17, bilj. 29, komentirajući Porfirogenetov tekst o arapskoj opsadi Dubrovnika u DA1 navodi kako car-pisac o istim zbivanjima izvještava i u Vita Basilio, i u De thematibus. Kao jedinu važnu razliku među izvještajima Ferjančić navodi da nasuprot DA1, u Vita Basilio i De thematibus stoji kako je arapski napad započeo za Mihajla III (842-867), dok su dubrovački poslanici u Carigradu zatekli Bazilija I. U navedenom je djelu isti autor izvršio izbor iz djela Vita Basilio, te objavio prijevod 52. i 54. glave. A upravo se u ispuštenoj 53. glavi nalazi izvještaj o arapskoj opsadi gdje se Dubrovnik naziva metropolom. Usp: Vizantiski izvori II, 79-80; F. Rački, Documenta, 344.

72) M. Medini, Starine dubrovačke, 194, pozivajući se na carevu netočnu dataciju saracenske opsade Dubrovnika, drži kako se imenovanje grada metropolom zapravo odnosi na njegov položaj u vrijeme Bazilija I.

73) J. Ferluga, Vizantiska uprava, 77.

74) M. Barada, Dalmatia superior, Rad JAZU 270 (1949), 95.

75) J. Ferluga, Vizantiska uprava, 76-77.

76) J. Lučić u Povijesti Dubrovnika II, 29-31 prešućuje vijest, dok je u: Dubrovačani na jadranskom prostoru,

Mogući prigovor kako bi se termin metropola mogao odnositi na vrijeme u kojemu Porfirogenetova djela nastaju, a ne na vrijeme o kojemu izvještavaju, otpada jer Dubrovnik nije do polovine X. stoljeća postao ni sjedištem stratega, ni sjedištem metropolite.

Zato vjerujemo kako rješenje valja tražiti u vodećem položaju što ga onodobni Dubrovnik, sasvim izvjesno, uživa na prostoru između Neretve i Bojane. Po svemu sudeći taj se položaj nije očitovao u stvaranju neke prostranije, čvrsto ustrojene političke jedinice, kojoj bi gospodarski najsnažniji grad bio na čelu. Jer, znatnije bi teritorijalno širenje bilo jedino moguće postići na račun susjednih sklavinija! Da je doista došlo do takvog potpunog preokreta u odnosu snaga između uzmorskog grada i slavenskog mu zaleđa, posljedice bi se sigurno morale moći odčitati i u rijetkim sačuvanim izvorima

S druge strane od Zadra i ostalih sjevernijih uzmorskih gradova Dubrovnik je bio razdvojen ne samo prostorom Zahumlja, nego još sudbonosnije, srednjodalmatinskim otoci, sada pod slavenskom vlasti. Naime, još od tridesetih godina Neretljani su postali jadranskom pomorskom silom s kojom i Mlečani moraju pregovarati. Zapremivši, među ostalima, Korčulu i Mljet, oni su ne samo bili u stanju nadzirati istočnojadranski pomorski put, nego su Dubrovniku postali i bliskim susjedom.⁷⁷

Na jugu ležao je Kotor prema kojemu se moglo neometano ploviti. Poput svih dalmatinskih gradova, i on je stekao političku neovisnost naspram Carigrada. Naravno, i ranije je dijelio sudbinu ostalih gradova arhontije, te izgrađivao tipični ranosrednjovjekovni identitet. Tako je još početkom IX. stoljeća, njegova crkva u svoje temelje položila legendu o translaciji moći svetoga Tripuna,⁷⁸ a nedvojbeno je, poput dubrovačke, nastojala na kristijanizaciji zaleđa. Ali, po svemu sudeći, Dubrovnik je gospodarskom snagom višestruko nadmašivao južnoga susjeda. Smijemo li pretpostaviti da se ova neprijeporna nadmoć očitovala nametanjem stanovitog bilo političkog, bilo crkvenog utjecaja snažnijeg grada nad slabijim, što bi se mogao očitovati u Porfirogenetovom nazivanju Dubrovnika metropolom?⁷⁹

2.2.5. Međutim, s manje sigurnosti možemo govoriti o hijerarhijskom položaju i statusu tadašnje dubrovačke crkve, te o razmjerima njezinog djelovanja kojim je nedvojbeno iskoračila iz tijesnih granica gradskog političkog teritorija. Jer, potpuna se šutnja vrela o dubrovačkoj crkvi prekida tek u spisima splitskih crkvenih koncila, dakle u narednom stoljeću.⁸⁰

Ipak, vjerujemo kako možemo biti sigurni da ni u višedesetljetnom razdoblju izostanka bizantske političke prisutnosti, dubrovačka crkva nije prestala vršiti svoje poslanje. Kristijanizacijski je djelovala i sama slika dobro utvrđenog i gospodarski sve nezaobilaznijeg, kršćanskog grada. Iz njegovih su zidova stalno zračile silnice vjerovjesništva što su ih u svaki dodir s vanjskim svijetom unosili svi pripadnici gradskog zajedništva. Bio je to jedini mogući oblik postojanja ranosrednjovjekovnog kršćanskog grada, a ne posljedica neke njegove autentično artikulirane vanjske politike.

---

u: Dubrovačke teme, Zagreb 1991, 14, citira prema Vita Basilii, ali se ne upušta u interpretaciju. V. Forčić, Povijest Dubrovnika I, 19, se bez navođenja novih argumenata vraća Baradinom tumačenju.

77) O Neretljanskoj kneževini vidi: N. Klaić, Povijest I, 212-220.

78) M. Medini, Starine dubrovačke, 187.

79) Moguć dubrovačke uspjehe može se jedino tražiti na jugu, jer kada car piše da je Dubrovnik metropola čitavog naroda pod tim može misliti jedino na stanovnike nekoć bizantskih istočnojadranskih gradova.

80) Valja naglasiti da se na saborima 925. i 928. uspostavlja potpuno novi crkveni ustroj na istočnom Jadranu, što ga u potpuno izmijenjenim okolnostima diktira rimska kurija. Tako nam njihovi spisi omogućavaju tek naslućivanje prilika iz posljednjih desetljeća prethodnoga stoljeća.

Tako je svakodnevlje uporno tkalo niti zajedništva između grada i njegova zaleđa. Pri tom je civilizacijski i gospodarski snažniji organizam postupno nametao svoj sustav životnih vrijednosti. Prvi most između različitih svijetova uspostavljen je kristijanizacijom onih Slavena koji su naselivši se na prostoru pod vlašću grada bili najizloženiji vjerovjesništvu. Vjerojatno se istodobno zadobivaju i prvi sljedbenici u rubnim prostorima samih obližnjih sklavinija. Jedino tako je mogao biti otvoren višestoljetni proces pokrštavanja. Naravno, iz više razloga njegovi su plodovi sporo ubirani. Najprije, u ovoj fazi iza njega nije stajala neka velevlast nego, ipak, malobrojni romanski grad. Zato je njegov glavni nositeljji moglo biti jedino lokalno svećenstvo i već stečeni vjernici.

Na njihovom se čelu nalazio poglavar dubrovačke crkve, najutjecajniji pojedinac prilikom formiranja ukupne politike grada. Njegova je osoba povezivala duhovnu i svjetovnu vlast. Može se pretpostaviti je da još uvijek nosi titulu samostalnog nadbiskupa, koji je izravno podvrgnut carigradskom patrijarhu. No, s obzirom na kakvoću i moguću učestalost veza između središta carstva i najsnažnijeg južnojadranskog grada, moglo se raditi tek o nominalnoj ovisnosti dubrovačkog pastira.

Misionarski uspjesi u zaleđu nisu mogli biti veliki i zbog strukture tamošnjega društva. Jer tek se pribiru one snage što će nakon dugih unutrašnjih političkih zapletaja uspjeti iznjedrili dinastičku vlast, te u dosljednom prihvaćanju nove vjere prepoznati i vlastiti politički interes.⁸¹ No, unatoč vjerojatno skromnim postignućima dotašnjih kristijanizacijskih nastojanja, pastir je dubrovačke crkve u tim prostorima prepoznavao ne samo prostor svojega vjerovjesništva, nego i prostor svoje buduće jurisdikcije.

2.2.5. Kada su obrambeni zidovi naselja što je rođeno na strmeni iznad luke, u trenucima rasapa antičkoga svijeta zakrtili epidaurskog biskupa, ustrašena je zajednica stekla ne samo najuglednijeg pripadnika, koji je čašću otjelovljavao prežitke epohe na izmaku, nego i novu os, što će postati jezgrom okupljanja sukladnom zadatostima novoga, srednjovjekovnog doba.

Društvo jednakih u strahu simbolizira, ali i pouzdano dokumentira, najranija utvrdiva faza gradogradnje Dubrovnika. Jer, skućeni je prostor, što ga od neprijateljskog okružja razdvajaju miri ispunjen nepravilnim, gusto izgrađenim eliptoidnim blokovima s uskim slijepim prilazima i zajedničkim dvorištima. Bila su to i dalje središta odijeljenih gospodarstava, što ih je samo nesigurnost svakodnevlja sabila na istom, zaštićenom prostoru i tako nagnala da otkaju gusto urbano tkivo. Veličina i smještaj parcela naspram javnih komunikacija na kojima uzrastaju ove osnovne prostorne jedinice novoga grada odražavaju nejednakost sastavnica srednjovjekovnog društvenog zajedništva u nastajanju. Nejednakost, koja se i unatoč međuovisnosti očituje i unutar samih eliptoidnih blokova.⁸²

No, tako prepoznatljivo hijerarhiziranu raspodjelu prostora gradske sigurnosti, unutar kojega je sakralnim namjenama pouzdano osiguran znatan dio najvrednijeg tla,⁸³ prožima strah pred izazovima okružja. To će ravnopravno udioništvo u istome doživljaju obilježavajuće jakosti biti osnovom izgradnje osebjunoga zajedništva koje za obranu treba

81) Ne treba isključiti da je bilo i slučajeva napuštanja kršćanstva, ali teško je povjerovati da je bilo moguće, kao što to tvrdi Porfirogenet, da se zajedno s odbacivanjem političke ovisnosti o Carigradu, odbačeni i baš svi rezultati dotadašnjeg pokrštavanja.

82) Vrijeme nastanka nepravilnih blokova nije moguće precizno datirati, ali svakako znatno prethodi najranijim planiranim graditeljskim pothvatima, što se datiraju XI. st. Vidi: M. Planić-Lončarić, Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike, Zagreb 1980, 12-13; 18.

83) Vidi: T. Raukar, Srednjovjekovni grad na istočnom Jadranu: prostor i društvo, u: Spomenica Ljube Bobana (ur. M. Kolar-Dimitrijević), Zagreb 1996, 35-48.

baš svakoga pripadnika.⁸⁴ Temelj organizacijskog oblika podariti će mu baština kasnoantičke kršćanske općine.⁸⁵

Sve do prvih vijesnika uspostave komunalnoga ustroja iz XI. stoljeća nije nam moguć potpuniji uvid u mijene društvene strukture. Tek možemo biti sigurni da je osnovna raspodjela kasnoantičkoga društva na kler i puk istrajala i u narednim stoljećima.⁸⁶ S prvim znacima gospodarskog i političkog pribiranja grada, koji je zbrojenim naporom čitavoga pučanstva nadživio vrijeme sraza, začet je rast značaja najbogatijih rodova.⁸⁷ S vremenom su se i u dubrovačkoj društvenoj eliti, koju uz zemljoposjednike čine vlasnici brodova i trgovci, morali javiti ljudi poput zadarskog priora Andrije. U tom vodećem sloju, koji podražava duh epohe, valja tražiti, ako ne i poticatelje, a ono svakako financijere adaptacija postojećih i izgradnje novih sakralnih objekata.⁸⁸ Najbogatiji, vjerojatno, putuju i do Carigrada, kako bi sticanjem sjajnih naslova potvrdili uspjeh i uvećali društveni prestiž.⁸⁹ A u oporukama, poput priora Andrije, crkvi ostavljaju skupocjene predmete što odražavaju njihovu trgovačku djelatnost,⁹⁰ ali i ukazuju na velike imovinske razlike unutar gradskoga zajedništva.⁹¹ Ovaj uspon laičke elite stoljećima neće ugroziti neprijeporno prvenstvo biskupske časti, ali će mu postupno mijenjati sadržaj.

2.2.6. Postupno prerastanje naselja na strmeni u regionalno središte moći neizostavno podrazumijeva ne samo sve zamašniju gradogradnju, nego i iskorak graditeljskih potvata i na prostore izvan neposredne vlasti Dubrovčana. Jer njihovim se podizanjem trajno oprimjeravala sve naglašenije prisustvo, pa i nadmoć nove južnojadranske metropole. Nju će kršćanski grad s kristijanizacijskim poslanjem najjasnije zasvjedočiti bilo obnovom, bilo izgradnjom crkava.

Tragove takvih nastojanja moguće je prepoznati u brojnim primjerima ranosrednjovjekovnih preuređenja starokršćanskih svetišta. To je vrlo znakovita pojava koja još jednom potvrđuje da na širem južnojadranskom prostoru nisu bili poništeni svi tragovi ranokršćanskoga doba, te da su upravo oni bili prvim uporištem crkvene obnove na izvanganradskom teritoriju. Odlike tih preuređenja, što se začimlju još u VIII stoljeću, uz odnos prema baštini, dokumentiraju i izvjesno oživljavanje bizantskih utjecaja. Odražavaju liturgijske i opće duhovne promjene, ali i promjene društvenoga poretka. No, u prvom redu svjedoče mijene i rast značaja dubrovačke crkve. U tom smislu očitovati će se i preuređenjem gradskih crkava: Sv. Petra Staroga i Sv. Stjepana na Pustijerni.⁹² U istom

---

84) Vidi: T. Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb 1997, 184, 188.

85) M. Kostrenčić, *Postanaka dalmatinskih sredovjčnih gradova*, Šišićev zbornik, Zagreb 1929, 113-120; L. Margetić, *Cresko općine u svjetlu isprave od 5. listopada 1283 i pitanje kontinuiteta dalmatinskih gradskih općina*, *Radovi IHP* 7 (1975), 5-80.

86) G. Novak, *Uprava i podjela stanovništva u kasnorimskim i ranoromanskim gradovima Dalmacije*, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 1 (1951), 86; J. Lučić, *Komunalno uređenje dalmatinskih gradova u XI. stoljeću*, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti JAZU* 10 (1980), 209-235.

87) T. Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 196-197.

88) O darivanju i zavjetovanju u ranosrednjovjekovnoj Dalmaciji vidi: Ž. Rapanić, *Donare et dicare*, *SHP* 14 (1984), 159-179.

89) Prema Rižanskom placitu lokalni su prvaci još početkom IX. st. putovali u prijestolnici kako bi stekli počasnu titulu hipata. J. Ferluga, *Vizantiska uprava*, 59.

90) Stipišić-Šamšalović, CD I, 26-28.

91) Prior Andrija oslobodio je pet obitelji i zavjčstao novac od prodaje jednog broda za spas duše. Vidi: Stipišić-Šamšalović, CD I, 26-28.

92) I. Fisković, *Srednjovjekovna preuređenja ranokršćanskih svetišta u dubrovačkom kraju*, *Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom kraju*, Izdanja HAD-a 12 (1988) 189-207.

horizontu IX. stoljeća valja tražiti i vrijeme začetka uspostave davno uočenog južnodalmatinskog tipa trotravejnih crkva s kupolom.⁹³

Ipak, rani se polet Dubrovnika najjasnije očituje izgradnjom novog biskupskog sjedišta - stolnice. Prema J. Stošiću ona se po svojim stilskim i građevinskim odlikama nalazi između kasnoantičkih i srednjovjekovnih bazilika.⁹⁴ Naravno, za naša bi traganja bilo dragocjeno kada bismo ovu građevinu mogli pouzdanije i preciznije datirati.⁹⁵ Držimo kako se njeno podizanje mora podudarati s ukupnim snaženjem kršćanskoga grada koji se u stanju sve rječitije nametati svojem slavenskom okružju. Budući se ne raspolaze ni čvrsto datiranima komparativnim materijalom, pa za pokušaj pobliže datacije preostaje jedino interpretacija rijetkih povijesna vrela, smatramo kako je razložno držati da dubrovačka stolnica nastaje prije izmaka druge trećine IX. stoljeća.

Podizanjem novog, monumentalnog biskupskog svetišta podizala se i samosvijest, ne samo lokalne crkve, nego i ukupnog gradskog zajedništva.⁹⁶ Njegov je slog, ali i značaj, bio zadat neupitnom civilizacijskoj pripadnosti bizantskom svijetu, koja nije ovisila o trenutnim političkim okolnostima. Zato je nova stolnica bila ne samo glavnim uresom grada, nego i stožerom oblikovanja identiteta, ali i ishodišnom komunikacijskom točkom prema izvanjskom svijetu.

3. Dakle, zaključiti je kako nakon dvadestih godina IX. stoljeća, slabošću carstva i emancipacijom Neretljana izdvojeni Dubrovnik pronalazi modus vivendi sa okolnim sklavinijama, te se potvrđuje najsnažnijim gradskim središtem južnojadranskog uzmorja, što već raspolaze značajnom trgovačkom flotom. Na njegovoj je gospodarskoj superiornosti zasnovana samosvijest koja se mogla otjeloviti u političkom programu što bi razmaknuo tijesne granice gradskog teritorija. No, prilike su omogućile prepoznatljiv uspjeh tek pastiru mjesne crkve. On je raširio stvarne granice svoje jurisdikcije, što je moralo znatno potaknuti rast ugleda grada, ali i utirati put širenju dubrovačkog gospodarskog i političkog utjecaja. Ovi uspjesi dubrovačke crkve nisu bili okrunjeni stjecanjem metropolitanskog statusa, ali su bili dovoljni, uz izrazito naglašenu gospodarsku moć, da se grad na izmaku šezdesetih godina nazove metropolom.

Ovo prvo i neželjeno iskustvo političke neovisnosti Dubrovnika okončano je izazovom što je nadmašivao njegove tadašnje snage. Zato je valjalo potražiti pomoć u Carigradu. Ali, značaj uplovljavanja bizantske flote u Jadran, kojim je okončana petnaestomjesečna saracenska opsada, nije se iscrpljivao zakriljivanjem Dubrovnika. Bio je to inicijacijski čin nove, široko zasnovane politike što je smjerala ne samo obnovi talasokracije, nego i uklapanju prijadranskih sklavinija u bizantski svijet. Njezini će rasponi zadati izmijenjeni politički okvir narednih desetljeća dubrovačke povijesti.

93) I. Fisković, Crkveno graditeljstvo dubrovačke regije u svjetlu povijesti IX-XII stoljeća, Zbornik znanstvenog skupa o 1000. obljetnici osnutka dubrovačke nadbiskupije, u tisku.

94) J. Stošić, Prikaz nalaza ispod katedrala i Buničevce poljane u Dubrovniku, Izdanja HAD 12 (1988), 15-38, izgradnju bazilike stavlja u vrijeme prije polovice IX. st. Isti, Istraživanja, nalazi i problemi prezentacije pod katedralom i Buničevom poljanom, u: Obnova Dubrovnika 1979-1989, Dubrovnik 1989 (ur. S. Knežević), 328, drži kako crkva nastaje u "razdoblju VII. i VIII. stoljeća, s tim što je datacija u VIII. stoljeću vjerojatnija."

95) O problemu datacije prvog dubrovačke katedrala izrečeni su vrlo različiti prijedlozi. Pregled mišljenja u: Ž. Rapanić, Marginalia o "postanku" Dubrovnika, Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Izdanja HAD 12 (1988) 39-50. Najnoviji prijedlog iznio je Ž. Peković: Nastanak i razvoj crkve Sv. Vlahu u Dubrovniku, u: Sveti Vlaho poglaviti dubrovački obranitelj, Dubrovnik 1994 (ur. I. Prlender), 43-78; te u knjizi: Dubrovnik - Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada, Split 1998. Ovaj, za dubrovačku ranosrednjovjekovnu povijest ključni znanstveni prijepor držimo ne okončanim.

96) O različitim aspektima značaja podizanja biskupskog sjedišta za srednjovjekovni grad usp.: A. Erland-Brandenburg, Katedrala, Zagreb 1997.

Sažetak

"Totius gentis metropolim"

Ivica Prlander

It is to be concluded that in the period after the second decade of the ninth century, the City of Dubrovnik, self-standing due to the weakness of the empire and emergence of the freshly emancipated *Neretljani*, managed to find a *modus vivendi* with neighboring Slavic entities and ascertained itself as the strongest urban center of the South-Adriatic seaside, already in possession of a significant merchant fleet. Its newly found self-consciousness, based on obvious economic supremacy, could indeed have at that time given birth to a political program; one that would be able to spread the narrow borders of the city territory. However, the circumstances made possible for a noticeable success to be achieved only by the shepherd of the local church. He has in fact managed to widen the real borders of his jurisdiction, which in itself acted as a significant driver in further raising of the esteem of the City, but as well opened the road for further widening of the economic and political influence of Dubrovnik. These successes of the Church of Dubrovnik were alas not crowned with granting of the metropolitan status, but were near to the end of the sixth decade sufficient, along with its distinct economic might, for the City to start naming itself a metropolis.

This first and unwanted experience in political independence ended for Dubrovnik with a challenge which proved to be too much for its strengths at the time. It had therefore been necessary to seek help in Constantinople. However, the significance of Bysanthian fleet entering Adriatic See, thereby ending the fifteen-month Saracen siege of Dubrovnik, did not end in taking Dubrovnik under the Bysanthian wings. It indeed represented an initiation rite of a new and widely based policy, aimed not only at the restoration of talassocracy, but as well at incorporating Slavic entities along the Adriatic into the Bysanthian world. Extents of this policy will draft the changed political frame of the history of Dubrovnik for the decades to come.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LI
ZAGREB 1998.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LI, str.1- 197, Zagreb 1998.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povijesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povijesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky